

IRODALOM

- Altman, M. – King, G. (2007): A Proposed Standard for the Scholarly Citation of Quantitative Data. *D-Lib Magazine*. 13 March, 3–4, • <http://www.dlib.org/dlib/march07/altman/03altman.html>
- Holl András (2013): Információáradat és hullámvaglás. *Magyar Tudomány*. 4, 473–478. • <http://www.matud.iif.hu/2013/04/13.htm>
- URL1: FORCE 11 <http://www.force11.org/>
- URL2: <http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/microsites/ostp/scientific-integrity-memo-12172010.pdf>
- URL3: Alliance for Permanent Access <http://www.alliancepermanentaccess.org/>
- URL4: SIM4RDM <http://www.sim4rdm.eu/> <http://videotorium.hu/hu/recordings/details/4158>, Tudományos_Celu_Adatmenedzsment_Europaban_-_SIM4RDM_projekt
- URL5: SIM4RDM Recommendations for support of research data management <http://www.sim4rdm.eu/sites/default/files/uploads/documents/Recommendations%20for%20support%20of%20research%20data%20management.pdf>
- URL6: OAIS ISO 14721:2003 http://www.iso.org/iso/iso_catalogue/catalogue_tc/catalogue_detail.htm?csnumber=24683
- URL7: OpenAireplus <http://www.openaire.eu/en/component/content/article/76-highlights/326-openaireplus-press-release>
- URL8: Knowledge Exchange <http://www.knowledge-exchange.info/>
- URL9: The Value of Research Data <http://www.knowledge-exchange.info/datametrics>
- URL10: DataCite <http://www.datacite.org/>
- URL11: Data Citation Index http://wokinfo.com/products_tools/multidisciplinary/dci/
- URL12: IVOA <http://www.ivoa.net/>
- URL13: EJME - Enhanced Journals...Made Easy! <http://www.surf.nl/en/projecten/Pages/EJME.aspx>
- URL14: GreyNet EPP http://www.greynet.org/open_greyrepository/enhancedpublications.html
- URL15: University of Edinburgh Research Data Management Roadmap http://www.ed.ac.uk/polopoly_fs/1.101223!/fileManager/UoE-RDM-Roadmap_20112102.pdf
- URL16: DASPOS <https://daspos.crc.nd.edu/> <https://indico.cern.ch/getFile.py/access?contribId=2&resId=0&materialId=2&confId=191826>
- URL17: Dataverse Network Project <http://thedata.org/>
- URL18: figshare <http://figshare.com/>
- URL19: CLOCKSS <http://www.clockss.org/clockss/Home>
- URL20: Dryad Digital Repository <http://datadryad.org/>
- URL21: DANS EASY <https://easy.dans.knaw.nl/ui/home>
- URL22: ADS <http://archaeologydataservice.ac.uk/>

A GYÓGYÍTÓ KÉP

Hárdi István

a pszichológia-tudomány kandidátusa, c. főiskolai tanár
ihardi@freemail.hu

In herbis, verbis et lapidibus magna vis est.
(A növényekben, szavakban
és a kövekben nagy erő van.)

Századunkat sokan a kép századának tartják. Elég, ha a televízióra, a digitális fényképezés elterjedésére gondolunk. A hétköznapi életben is ismerjük: „Ez a fénykép véletlenül nálam van...” – és a szülők, nagyszülők büszkén mutatják gyermekeik, unokáik, szeretteik képmását. Ismert mondás a bennünk élő képről: „képeddel alszom el, képeddel ébredek...” Kép a polcon – nemegyszer az elveszett emléket és személyét pótolja. Ezt sokszor a magatartás is alátámaszthatja (például valaki csókolgatja a képet).

Hogy jutott el az ember a kép (vagy szobor) gyógyító hatásához? – érdemes ezt a lélek orvosának szemléletével áttekinteni.

Sigmund Freud szerint (1935, 1985) a kép (emlék-, álom-, fantáziakép stb.) a lélek legősibb tartalmai közé tartozik. A kép régibb, mint a szó, akár a barlangrajzokra gondolunk, amik sok mindent elárulnak a huszonöt-harmincezer évvel ezelőtt élt őseinkről, akár az írás történetére, amely képirással kezdődött (piktográfia). Az ember, amikor a keze nyomát hagyta a falon, embert és állatot, vagy vadászatot vésett, karcolt a falba – művei nem csupán a tényeket s az eseményt rögzítették. Az ősember – akiben az én és a külvilág ha-

tárai elmosódtak – az őt körülvevő környezetet „belelakította”, saját érzéseivel, vágyaival és félelmeivel töltötte meg. Ez az animisztikus szemlélet az ábrázolt állatot a valóssal azonosnak vélte, sőt ha ábrázolta („falra festette az ördögöt”) „meg is idézhette” – ez a mágia. Az ilyen *animisztikus-mágikus szemlélet* sokáig uralkodott, például az ókorban Apellész a nagy görög művész festményeinek lovait olyan élethűnek tartották, hogy azok nyírését is hallani vélték. Ilyen természetű Pygmalion (Pügmalió) mitológiai története: Ovidius szerint a szobrász olyan szép leányt alkotott, hogy bele is szeretett. Aphrodité megkönyörült rajta, és életre keltette. A történetnek számos régi és új változata van (hogy csak a legújabbakra utalj: a *Pigmalion*-tól a *My Fair Lady*-ig).

A mágikus-animisztikus hit az alapja számos középkori varázslatnak: az elpusztítandó személyt ábrázoló bábút átszúrták egy tűvel. Ennek nemegy formájával ma is találkozunk a politikai ellenség *in effigie* megsemmisítésében, a képmás elégetésével őt is elpusztítják. Természetesen a mai modern világban a tömegek tudatos manipulálása, a népharag felkeltése is állhat mögötte, de sokakban ez tudattalanul mágikus-animisztikus hatást is kelt. Nehéz élethelyzetekben – főként nagyobb szorongásos állapotokban (például súlyos betegségben, halálveszedelemben) –

előjönnek regresszió kapcsán a mágikus elhárítási (apotropaikus) módok, s olyankor – Hermann Imre kifejezésével élve „megkapaszkodnak” valamiben, kabbalában, szobrocskában stb. Sok sportolóban élő babona a kabalaállatka vagy más olyan tárgy, amely „segíti őt” a versengésben.

A köveknek is lehet ilyen vonatkozása: az i. e. 3., illetve a 2. ezredben a kükladikus kultúrában a meteoritoknak szent eredetet tulajdonítottak, mert „az égből jöttek.” (Freedberg, 1991) A benne vélt isten miatt imádták (litholatria). Később a durva kövekre is átvittek ezt a hitet, mennél megmunkálatlanabb, mennél archaikusabbnak látszott, annál nagyobb volt a tisztelete. Tehát a kövekben vélt istent tisztelték, s ez a hit folytatódott később a megformált szobrokban. Készítettek végtagok nélküli szobrokat, hogy azok „el ne mehessenek”, sőt számos példa van rá, hogy ezért le is láncolták ezeket.

Az ikonok tiszteletében ugyancsak fontos szerepet játszott az eredet. Egy részüket égből keletkezettnek mondták, máskor pedig azokat Szent Lukács sajátkezű alkotásának tulajdonították. Ehhez járult még az ikon csodatevő hatása, ami fokozta a tiszteletét. Ennek – miként más csodatevő tárgyaknak – a másolata is forgalomba került. Így az eredeti hatása erre is kiterjedt. Már itt is találkozunk képek és szobrok csodatevő – gyógyító hatásával.

A képek és szobrok indulatkiváltó ereje a *képprombolásban*, az ikonoklasmusban is megnyilvánult (Freedberg, 1991; Gamboni, 1998). A 16. század Európájában a reformáció kísérője volt a képek, szobrok, templomablakok eltávolítása, megsemmisítése. Hazánkban a török időkben számos érték veszett el a hódítók hitével ellentétes emberábrázolás miatt. (Így lett pusztítás áldozata Sárkányölő Szent

György szobra Budán, a Kolozsvári testvérek [Márton és György] műve [Végh, 1915]). A diktátorok szobrai uralmuk és nyilván az általuk képviselt irányzatok miatt pusztították el. A gyűlölet rombolta le Sztálin, Szadám Huszein és más önkényuralkodók szobrai. A tömegindulat mellett érdekesek az egyéni rombolások, melyeket nem egyszer kóros személyiségek, sőt pszichotikusok követnek el. A motiváció általában összetett, de a kóros elemek mellett számos egyéni – tudatos és tudatalan – motiváló elem szerepel: kudarcok, visszautasítottság, irigység stb. Több az ilyen támadások száma, mint amennyiről tudunk, az intézmények nem szívesen adnak ezekről hírt, hogy ne teremtsenek precedenst. Az első ilyen rombolás Herosztratosz nevéhez fűződik, aki i. e. 356-ban felgyújtotta Artemisz efezosi templomát. Azért tette, hogy neve bekerüljön a történelembe. Ebből a szempontból érdekes a Michelangelo *Pietá*-ját érő támadás (Gamboni, 1998): az 1965 óta Ausztráliában élő magyar Tóth László számos hátrányos döntés érte, sok konfliktusba került (hazai geológiai diplomáját nem ismerték el, egy verekedésben koponyasérülést szenvedett stb.). 1971. május 21-én, Pünkösdkor Rómába ment, s miután a pápa Castel Gandolfóban nem fogadta, a Szent Péter Bazilikában kalapáccsal nekiesett Michelangelo *Pietá*-jának. – *Én vagyok Jézus Krisztus, aki a halottak közül feltámadt!* – kiabálta. A bíróságon kiderült, hogy elmebeteg, paranoid szkizofréniás, s ott az is hangoztatta, hogy ő Michelangelo. Bár sokféleképpen foglalkoztak az esettel, úgy vélem, hogy kezeletlen betegről volt szó, aki a saját téveszméivel szemben álló valóságot támadta meg.

A *művészet* megmozgatja a lelket. Színházból, moziból távozó ember meghatottsága, szomorúsága – a művészi élmény követ-

kezménye. Magasabb hőfokú darabnál gondolhatunk a *katarzisz* Arisztotelésztől származó fogalmára: a dráma kapcsán a nézőben feloldódnak a feszültséget okozó érzések. Freud vezette be ezt a fogalmat a pszichoterápiába: a panaszait elmondó ember „megkönnyebbül”, azaz megszabadul a benne feltorlódtott feszültségtől, ki nem élt indulataitól és más terhelő lelki tartalmaitól. Bizonyos fókig elmondható ez a vizuális művészetekre is. Egy-egy múzeumlátogatás, képkiallítás sok mindent kiválthat a nézőből. Mint művészetpszichológiai és múzeumpszichológiai kutatásokból ismert (Schuster, 2005; Schuster – Ammel-Haffke, 2006), a kép és a néző között párbeszéd zajlik le. A műélvezet folyamata három pólus között történik: a kép, amely mögött ott áll az alkotó művész és a néző. A kép érzéseket, emléket válthat ki a látogatóból, ami az empátiával fokozódik. Hasonló vagy akár azonos folyamat zajlik le a nézőben, mint az alkotóban. Mintegy dialógus folyik a néző és a kép között. Mindennek a művészi élmény öröme túl nem csupán nevelő – miként ezt a múzeumpedagógusok állítják – de *terápiás hatása* is van. Nagyon sok megfigyelés utal a *művészet gyógyító hatására*.

A kép ismertetett sokrétű „passzív” hatása mellett, a képkészítő, aktív tevékenységre épül a *művészetterápia*, vagy, ahogy sokan szeretik mondani – szerényebben és tágabb megközelítésben – a *kifejezésterápia*. Maga a keletkezése is érdekes, mert több gyökérből terebélyesedett ki a mai szintre. Egy Adrian Hill nevű angol festőművész 1942-ben a tüdőbetegek kórházában vette észre, hogy ha a páciensekkel rajzoltatott vagy festetett azok jobban gyógyultak: megszabadultak az önmagukkal, betegségükkel való túlzott foglalkozástól, és a „rossz érzéseiktől”. Margaret Naumburg pszichoanalitikus 1947-től kidol-

gozott egy eljárási módszert: rájött, hogy sok minden, amit szavakban a beteg nem képes elmondani, azt megjeleníti a képekben. „... az ember tudattalanból származó alapvető gondolatai és érzelmei jobban kifejeződnek képekben, mint szavakban” (idézi Naumburg szavait Waller, 1991, 5.). Különösen az elfojtott tartalmak fejlődnek ki – akár szimbolikusan – vizuálisan. Tehát nyugodtan „falra festheti az ördögöt”, mert az most már látható, a tudat által felfogható – feldolgozható. Így a szorongás, az agresszió s más indulatok, lelki tartalmak, konfliktusok megközelítésével, világosabbá tételével is előbbre lehet jutni. Bár maga a szenvedést okozó tartalmak kifejezése is gyógyhatású, de az elkészült műveket szakemberekkel, művészetterapeutákkal átbeszéljük – feldolgozzák. Természetesen sokféle irányzat és módszer alakult ki, s hatékonyságuk elsősorban a terapeuta képzettségétől függ. Egyesek elsősorban a fejlesztést, az én

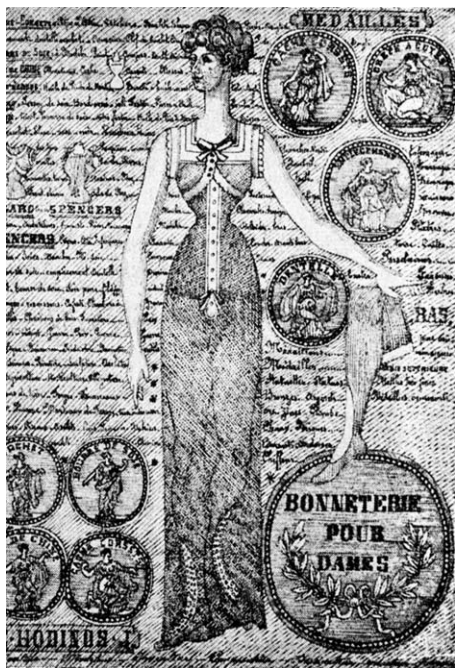

MANICOMIO DELLA PATRIA
in onore dell'11.11.12
Ero della Patria
D. Esposito Direttore del Real
Manicomio di Arezzo

1. ábra • „Királyi személyiséget” ábrázol az aversai elmeegógyintézet paranoiás betege. (Ma valószínűleg paranoid szkizofréniásnak tartanánk.) C. Lombroso (1835–1909) 1896-os *Handbuch der Graphologie* c. könyvéből.

erősítését tartják szem előtt, míg mások a csoportban zajló tevékenység, a csoportterápia előnyeit is hasznosítják. A résztvevők részeseülhetnek a közös munka élményében, egymás műveit meg is beszélhetik. A *sikerélmény gyógyító hatása* először az elkészült mű örömeiből fakad, majd a kiállításokon. A mai gyógyszeres kezelések mellett a művészetterápia nagy segítség a *rehabilitációban, a reszocializációban*.

Egy francia festőművész, Jean Dubuffet meglátogatta a híres Prinzhorn- és Lombroso-féle pszichiátriai gyűjteményeket, és a

2. ábra • A *Divat* c. kép egy Hodinos nevű éremkészítő műve, aki 1853-ban született, és 1876-tól haláláig elmeorvosintézetben élt. Az ugyancsak szkizofréniásnak mondható beteg írással mindent betölt a lapon (*horror vacui*), a főalak bal kezében harisnyát tart, körülötte érmék s néhány apró ruhadarab (Jean Vinchon *L'Art et la folie* c., 1924-es könyvéből).

waldai intézetben megismerkedett Adolf Wölfl munkáival (1–2. ábra). A látottak alapján 1947-ben alkotta meg az *Art brut* („a faragatlan művészet”) fogalmát. Ez a tanulatlan, művészeti irányokhoz nem tartozó – főként – pszichiátriai *páciensek műveit emelte be a művészet világába*. Egyesek (például Roger Cardinal) „outsider”, mások „marginális” vagy „perifériás” művészetről beszélnek, belevéve mindazok munkáit (például hajléktalanok, alkoholfüggők stb.), akik a társadalom peremén élnek. A kiemelt művek az alkotók őszinteségét, közvetlenségét, spontaneitását és eredetiségét tükrözik.

A rajzolásban, festésben nagy szerepe van az *öngyógyító tevékenységnek*, ahogy ez nem egy páciensnél látható. Gyakran már a betegség indulásával rajzolni vagy festeni kezdenek, problémáikat papírra vetik, naplót írnak (egy beteg például hallucinációit novella formájában dolgozta fel). Érdekes példa erre *Henry Darger* (1892–1973) története. Anyja születésekor meghalt, apja nevelte, majd a furcsa viselkedésű fiút értelmi fogyatékosok intézetébe adta, ahonnan magatartása miatt elmeorvosintézetbe került. Az akkori nehéz körülmények közül tizenhét évesen Chicagóba szökött, ahol takarításból és kórházakban mosogatásból tartotta fenn magát. Egy bérelt szobában bezárkózva élt, emberekkel alig volt kapcsolata. Halála után kinyitották szobáját, ahol földtől a plafonig zsúfolt oszlopokban kéziratokat, festményeket, rajzokat találtak. Azok egy regényt tartalmaztak *Az irreális birodalma* (*The Realms of Unreal*) címen, 15 141 oldalon több mint háromszáz illusztrációval. Az előbbi folytatását további tízezer, valamint az *Önéletrajzát* ötezer oldalon írta meg. Kiderült, hogy a különcnek, gyerekkorában elmebetegnek tartott ember *autizmusban* szenvedett, bezártságában állandóan írt, és

3. ábra • *Pillangóházaspár és pillangócemete, pillangócsendélet, valamint Ádám és Éva*. R. Klára 1942–2009 autista festő, „Art brut” művei és élete alapján „outsider art”-ba sorolható. Képei naivak, stilizáltak, a másodikon feltűnő az arcokon a kettős profil. (Rozgonyi Ivett gyűjtéséből).

4. ábra • A dinamikus rajzvizsgálat műhelyéből. 40 éves szkizofréniás férfi gyógyulási folyamata a sorozatos-összehasonlító, dinamikus emberrajzvizsgálat tükrében. Jól követhető, hogy kezdetben az üres, szaggatott vonalú emberalak lépésről-lépésre gazdagodik részleteiben, és az elidegenedett, bezárt ember rajza, miként válik közvetlenné és teljessé, ennek megfelelően a gyakorlati életben munkaképessé (Hárdi István *Dinamikus rajzvizsgálat* c. könyvéből, 2002).

képeket (kollázsokat) készített. Otthoni munkássága hatvankét évében olyan külön világot teremtett magának, amelyben jól érezte magát. Igazi *art brut* művészként sohasem gondolt világi sikerekre. Képei számos amerikai múzeum kincsei, s írásműveit is többen feldolgozták. Lelki egyensúlyát művészi tevékenysége segítette elő (3. ábra).

A betegek állapota, a terápiás hatékonyság vagy a visszaesés sorozatos-összehasonlító eljárással, azaz *dinamikus rajzvizsgálattal* (Hárdi, 1983, 2002) jól követhető. A vizuális világ változása kitágítja a klinikus horizontját, s

észleleteit egy új síkkal gazdagítva támasztja alá (4. ábra).

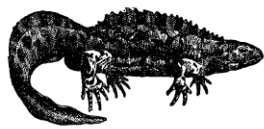
A képkötés és a kiállítás jelentős a megelőzésben is: a képeken keresztül a nagyközönség megismerkedik a művekkel, az alkotókkal, s elősegíthetik lelki problémák jobb megközelítését, küzdve az előítéletek ellen, előrevive a lelki kulturáltságot és a pszichiátria világának jobb megértését.

Kulcsszavak: kép és mágia, ikonok hatásai, képek és érzelmek, képrombolók, gyógyító művészet, művészetterápia, dinamikus rajzvizsgálat

IRODALOM

- Freedberg, David (1991): *The Power of Image*. University of Chicago Press, Chicago
- Freud, Sigmund ([1935] 1985): *Álomfejtés*. (ford. Hollós István) Helikon, Budapest
- Gamboni, Dario (1998): *Zerstörte Kunst*. Dumont, Köln
- Hárdi István (1983, 2002): *Dinamikus rajzvizsgálat*. Medicina, Budapest
- Lombroso, Cesare (1896): *Handbuch der Graphologie*. Reclam, Leipzig

- Schuster, Martin (2005): *Művészetléktan*. (ford. Balázs István) Panem, Budapest
- Schuster, Martin – Ameln-Haffke, Hildegard (Hrsg.) (2006): *Museumspsychologie*. Hogrefe, Göttingen
- Végh Gyula (1915): *A képrombolók. Kultúrtörténeti tanulmány*. Singer és Wolfner, Budapest
- Vinchon, Jean (1924): *L'Art et la folie*. Librairie Stock, Paris
- Waller, Diane (1991): *Becoming a Profession. The History of Art Therapy in Britain, 1940–82*. Tavistock-Routledge, London

MOSZKVAI REFORMVITÁK: A SZOVJET AKADÉMIAI MODELL VÉGE

Tamás Pál

kutatóprofesszor,
Corvinus Egyetem
tamas@socio.mta.hu

A szovjet időkben kialakult tudományosakadémia-modellek mai hatékonyságát a 1980-as évek vége óta különböző módokon nyilvánosan vitatták. Ilyen viták folytak az *alapváltozat*; az orosz akadémia körül is. S bár lassabban, de ott is elindultak különböző változások, amelyekre más nagy alapkutató szervezetek modernizálásánál a világban már sor került. 2013 nyarán azonban a modellt legradikálisabb ellenfelei olyan politikai támogatást szereztek, amellyel az eddigi akadémiát mint magát megreformálni képtelent, jelenlegi formájában lényegileg felszámolják.

Ami mi is a szovjet akadémiai modell lényege? Valószínűleg egy olyan nemzeti kutatóhálózat, amelyet összeépítettek egy tudományos társasággal. A hálózatot a társaság irányítja, de az foglalkozik emellett a nemzeti tudománypolitikai irányainak meghatározásával, és fizikai valójában meghatározó szerepet játszik a tudomány mint olyan megjelenítésében a közvélemény előtt. A posztszovjet akadémiaiviták az elmúlt több mint húsz évben szinte kizárólag aktuálpolitikaiak voltak. Nem a modellt vizsgálták annak előnyeit, hátrányait, aktualitását vagy elavulásának mértékét a modern tudástermelési megoldásokkal konfrontálva, hanem azt, hogy mennyi a változtatás politikailag éppen, vagy még

elfogadható mértéke, s ami ebből kijönne, az már új rendszernek számít-e, vagy még nem. A klasszikus, az 1930–50-es években kialakult modellt közben folyamatosan javították. Az akadémiai elitek az alapformákat fontos pontokon puhították. Volt, ahol sikerültek a szervezeti kompromisszumok, máshol nem álltak össze, s akkor a nemzeti kutatóhálózatok gyorsan összemertek, mint például a balti államokban. A hit, hogy az intézethálózatot az egyetemek át tudják venni és a korábbiaknál hatékonyabban tudják működtetni, általában nem igazolódott. Az akadémiai hálózat méreteinek csökkentése általában a nemzeti kutatókapacitások visszaeséséhez vezetett, akárki akármit is állított közben, vagy az esetleges beavatkozások után.

A szovjet tudomány – a közvetlen tudástermelésen túl – a rendszer bizonyos értelemben szakralizált része volt. Egyfelől egy hagyományos értelemben vallástalanított rendben racionálisnak hitt világmagyarázatokat szállító intézményként szolgált, másrészt egy gazdasági értelemben elmaradott s onnan modernizálódó világban képviselői valóban *szolgáltattak*; eltüntették a járványokat, technológiákat kínáltak a nagyüzemi agrárvilágnak, rakétákat és atombombát fejlesztettek a védelmi szektornak. Akik ilyesmire képesek voltak,